

УДК 330.837:330.341.1:338.432

Л. М. Задорожна,
аспірант кафедри фінансів та кредиту, Вінницький національний аграрний університет

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ МОНІТОРИНГУ РИНКУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

L. Zadorozhna,
graduate student of the department of finance and credit, Vinnytsia National Agrarian University

INSTITUTIONALIZATION MARKET MONITORING AND PREDICTION OF INNOVATION IN AGRICULTURE

Актуальність даного дослідження обумовлена посиленою конкуренцією, обмеженням державного фінансування, зростаючою складністю і підвищенням ролі наукової та технологічної компетенції. Сценарний підхід до визначення майбутнього сфери дозволяє визначити ресурси, необхідні для досягнення поставлених цілей. На рівні сільськогосподарських організацій метод форсайту дозволяє вибирати технології, створювати альтернативні напрями для майбутнього розвитку, навчати людей і мотивувати зміни, підвищувати загальний науково-технічний рівень сфери. Форсайт формує інноваційні настрої в політиці, сприяє посиленню промислової конкурентоспроможності та розширенню торгового потенціалу. Форсайт стимулює позитивні ефекти в сфері економіки, охорони навколишнього середовища і соціального забезпечення, в суспільних відносинах і культурі на національному та регіональному рівнях. У статті розкрито сутність методології форсайту, обґрунтовано її роль та визначені характерні риси й відмінності від інших інструментів вивчення майбутнього. Визначено необхідність застосування форсайту як спеціальної методології прогнозування. Висвітлено особливості форсайтного прогнозування. Запропоновано концептуальну ідентифікацію сегментів прогнозування інновацій. Обґрунтовано необхідність запровадження форсайтного методу здійснення моніторингу ринку інновацій.

The relevance of this study is due to heavy competition, limitation of public funding, increasing complexity and the growing role of scientific and technological competence. The scenario approach to defining future areas to determine the resources necessary to achieve their goals. At the level of agricultural organizations, Forsyth method allows you to choose the technology to create alternative directions for future development, educate people and motivate changes raise the general level of scientific and technical sphere. Forsyth creates innovative mood in politics, enhances the industrial competitiveness and trade expansion potential. Forsyth encourages positive effects in the economy, environment and social security, in social relations and culture at national and regional levels. The essence of foresight methodology, grounded it's role and identified the characteristics and differences from other instruments studying the future are uncovered in the article. The need for a special foresight forecasting methodology is determined. Highlights particularly foresight forecasting. The conceptual identification of segments of forecasting innovation is proposed. The necessity of introducing foresight method of monitoring market innovations is grounded.

Ключові слова: моніторинг, інституціоналізація, прогнозування, форсайт, аграрна сфера, методологія, інновації, інноваційна діяльність, перспектива.

Key words: monitoring institutionalization, forecasting, forecasting, agriculture, methodology, innovation, innovation, perspective.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розбудова конкурентоспроможного, стабільного й прогнозованого у тенденціях розвитку сільського господарства стає можливою лише за умови його переходу на інноваційний шлях розвитку. Серед суб'єктів аграрного бізнесу є структури, які завдяки достатнім фінансовим можливостям, перш за все залученню капіталу з інших галузей, системно впроваджують передові інноваційні розробки. Це підприємства з вирощування зерна та технічних культур, свинарського, птахівничого напрямку,

галузі овочівництва закритого ґрунту, що мають сучасну техніку та використовують новітні технології.

Для обґрунтування стратегічних і навіть тактичних рішень в умовах мінливої суспільної практики широко використовуються прогнози, особливо форсайтні дослідження. Власне, вони стають одним з дієвих інструментів науково-технологічної та інноваційної політики в умовах глобалізації.

Використання форсайту стало реакцією на структурні зміни в економічній сфері, зумов-

лені посиленням взаємодії між наукою та виробництвом. Ця взаємодія настільки прискорила процеси розробки нових технологій, нових видів наукомісткої продукції, що ефективна організація інноваційної діяльності стала визначати шанси на перспективи розвитку держави у світовому конкурентному середовищі.

Тільки структурні зміни економіки, перехід до інноваційного розвитку допоможуть одержати результат і забезпечити виживання економіки в умовах кризи. Проте лише локальних заходів та дій для цього недостатньо. Сьогодні як ніколи вкрай необхідною постає проблема вибору та застосування сучасного методичного інструментарію для прийняття стратегічних управлінських рішень [6].

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Для пострадянського простору термін форсайт залишається відносно новим. Технології форсайту присвячено в Україні невелику кількість праць. Дослідження знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних учених таких, як Л.І. Федулової, Т.К. Кваши, В.М. Осипова, М.В. Бойкової, С.А. Квітки, С. Богачова, О.Г. Шпикуляка, М. Вен, Р. Роррег та ін. Водночас форсайт, як і багато інших модних концептів, що прийшли з-за кордону, залишається не до кінця дослідженим, що, безумовно, впливає на можливість його застосування в умовах вітчизняної економіки.

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Інноваційна діяльність як основа ефективного функціонування, становить процесний базис становлення відповідної інноваційної моделі, яка за процесним підходом потребує створення дієвої системи інформаційного забезпечення як у ракурсі можливостей оцінок стану справ, так і розробки прогнозів на майбутнє. У цьому контексті зазначимо, що сьогодні і перспективи становлення інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки вимагають активної інституціоналізації таких складових інституційного забезпечення ринку, як моніторинг та прогнозування, що визначено об'єктивними потребами.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є здійснення моніторингу ринку інновацій в аграрній сфері за допомогою форсайтного методу, спроможного забезпечити суттєве підвищення ефективності сфери.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Форсайт є принципово новим підходом до визначення сценаріїв майбутнього. Його основний сенс — мобілізація людей із різних верств суспільства — від рядових споживачів і підприємців до глав дослідницьких центрів, державних і політичних діячів на досягнення поставлених на десятиліття вперед завдань. Характерна роль форсайту полягає саме у формуванні майбутнього, оскільки методи, що використовуються під час прогнозування, направлені на створення образу майбутнього, до якого прагнуть учасники цього процесу. Необхідно виділити низку аспектів, що підкреслюють особливості форсайту:

- система методів експертної оцінки розвитку в довгостроковій перспективі;
- аналіз явищ, що передбачає контроль і управління;
- виявлення тактичних і стратегічних конкурентних переваг;
- організація систематичних дій, що дають змогу досягти на їх основі відчутних ефектів для економіки й суспільства;
- систематичний процес взаємодії і встановлення зв'язків між усіма зацікавленими сторонами, що сприяє досягненню узгодженості в суспільстві на базі планомірного діалогу між політиками, фахівцями, бізнесменами і виявленню нових проблем розвитку [2, с. 89].

Форсайт — це процес, який включає три фундаментальні елементи: погляд на перспективу (довгостроковість, далекоглядність); планування (вироблення політик, цілепокладання) та участь акторів (основних замовників / зацікавлених осіб); застосування різних джерел інформації.

На нашу думку, основними завданнями форсайту є стимулювання появи нових альтернативних ідей і формування усвідомлення всього спектра можливих перспектив при визначенні пріоритетів, що зокрема відбувається завдяки мережній взаємодії учасників форсайту, яка зміцнює зв'язки всередині інноваційної системи та підвищується її результативність.

Характерною рисою форсайту є його систематичність. Форсайт-проекти здійснюються регулярно, як правило, за повторюваною схемою або ж проводяться як послідовність взаємопов'язаних проектів, націлених на вирішення комплексу взаємопов'язаних завдань. Організація систематичних спроб "зазирнути в майбутнє" призводить до формування більш високої культури управління й у результаті — до формування більш обґрунтованої науково-технічної та інноваційної політики [1].

Виникає запитання: чим форсайт відрізняється від простого прогнозування?

Форсайт є більш комплексним підходом, ніж прогнозування.

Традиційне прогнозування, як правило, формується обмеженим колом експертів-вчених, вузьких фахівців у певній галузі діяльності. Форсайт же залучає всіх ключових учасників розвитку: науку, бізнес, уряд, громадськість; розвиває співробітництво і кооперацію між бізнесом, державою та вченими. Таким чином, на відміну від прогнозування під поняттям форсайт мається на увазі участь багатьох експертів з усіх сфер діяльності, в тій чи іншій мірі пов'язаних з тематикою конкретного проекту або проблеми, а часом і проведення опитувань певних груп населення (жителів регіону, молоді та ін.), зацікавлених у вирішенні завдань, що обговорюються в рамках проекту. В рамках форсайту йдеться про оцінку можливих перспектив інноваційного розвитку, пов'язаних з прогресом науки і технологій, окреслюються можливі технологічні горизонти, які можуть бути досягнуті при вкладенні певних засобів і організацій систематичної роботи, а також ймовірні ефекти для економіки і суспільства.

Найбільшу популярність метод форсайту отримав в Європі (ЄС, Швейцарії, Норвегії, Росії) і на міжнародному рівні — під егідою ОЕСР, ФАО, ЮНЕСКО, ЮНІДО, Світового Банку. Вважається, що Франція має найбільш тривалий досвід форсайту в бізнесі.

Запровадження форсайтної методу здійснення моніторингу ринку інновацій дасть можливість зреалізувати підходи до прогнозування інноваційної діяльності у найбільш прогресивному плані. Тому зосередимо нашу увагу на окресленні методологічної конструкції форсайту у концептуальному позиціонуванні означеної системи прогнозування власне стосовно такої специфічної моделі господарського процесу як аграрна сфера, перш за усе аграрний ринок інновацій.

Проте ми пропонуємо тут таку систему моніторингу, яка зпозиціонується як комплексна — поєднання аналізу сучасного стану інноваційності з методами прогнозування перспектив. Це фактично спроба унормувати реалістичність стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку і управлінських рішень в системі агробізнесу. Створення такої інституційної системи й інституціоналізація методів форсайту в сферу агровиробничого комплексу є можливим, доцільним і реальним у контексті визнання галузі локомотивом економі-

ки, а інновацій — запорукою сталого, відновлюваного розвитку.

Методологія форсайту дасть також реальну можливість для об'єднання інформаційних ресурсів з накопичення інформації щодо стану, умов, особливостей та перспектив інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки України, створивши спеціалізовану аналітичну систему з об'єктивістським підходом до оцінювання (аналізу й прогнозування) ринку аграрних інновацій, інноваційного розвитку аграрних підприємств.

Задля досягнення означеного необхідно заактивізувати зусилля держави та її інститутів щодо створення правових, економічних і організаційних умов для розвитку та ефективного функціонування системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики, моніторингу інноваційного розвитку економіки аграрного комплексу, ринку інновацій як товару.

Запровадження форсайтної методу здійснення моніторингу ринку інновацій дасть можливість зреалізувати підходи до прогнозування інноваційної діяльності у найбільш прогресивному плані. Тому зосередимо нашу увагу на окресленні методологічної конструкції форсайту у концептуальному позиціонуванні означеної системи прогнозування власне стосовно такої специфічної моделі господарського процесу як аграрна сфера, перш за усе аграрний ринок інновацій.

Форсайт дасть можливість прогнозувати перспективи інноваційного розвитку аграрної науки, однойменної галузі і оцінити доцільності різних необхідностей удосконалення інституційного забезпечення, позиціонуючись як його частина (форсайт — складова покращання інституційного забезпечення ринку інновацій та підвищення його ефективності). Задане твердження, на наше переконання, цілком прийнятне з методологічної точки зору і з позиції забезпечення необхідних удосконалень організації процесу моніторингу перспектив інновацій. Його інституційна конструкція в методологіко-практичному плані, спрямована виключно на означення контурів майбутнього у функціонуванні аграрного ринку інновацій, що у свою чергу унормує необхідність зміни також інституційного забезпечення (законодавчі норми, інфраструктура). Саме виходячи з таких позицій, ми пропагуємо необхідність застосування форсайту як спеціальної методології прогнозування (табл. 1).

Запровадження заданого в таблиці 1 інституційного конструкту позиціонування форсай-

Таблиця 1. Інституційний конструкт і впроваджувальні контури форсайту у прогнозуванні ринку агроінновацій

Інституційний конструкт	Впроваджувальні контури
1	2
Система методів експертної оцінки довгострокових перспектив інноваційного розвитку та ринку інновацій	Визначення перспективи і прогнозування інновацій у складних інституційних системах біологічного характеру (сільське господарство нерозривно пов'язане з природою та біологічними процесами)
Аналіз явищ, які передбачають контроль і управління	Окреслення пріоритетів сталого розвитку аграрної галузі з метою визначення заходів збереження і забезпечення інновацій у відновлюваність ресурсів
Визначення тактичних і стратегічних конкурентних переваг, побудова планів і організація заходів для досягнення системних ефектів економіки й суспільства	Прогнозування конкурентності і визначення пріоритетів розвитку інноваційної діяльності з метою оцінки національних агроекономічних перспектив у глобальному інституційному просторі
Комбінація «продукту» (прогнози, сценарії, пріоритети) і «процесу» (встановлення зв'язків між зацікавленими сторонами) задля передбачення майбутнього	Формування системи оцінки пріоритетів, зорієнтованої на визначення модельних сценаріїв перспективного інноваційного розвитку агросфери
Поетапна і багатоаспектна взаємодія експертних груп різних сфер інноваційної діяльності	Створення ефективного механізму виявлення «точок дотику» інноваційного процесу в аграрній сфері, а також інших галузей і визначення суспільних пріоритетів, задля окреслення відповідної державної політики

Джерело: сформовано і доповнено авторами на основі опрацьованої літератури.

ту, на наше переконання, дасть можливість для ідентифікації сегментів у прогнозуванні ринку інновацій за інституційними рівнями (табл. 2).

Означене надасть можливість чітко визначитися щодо вибору стратегічних пріоритетів розвитку аграрної галузі й інституційного забезпечення ринку інновацій зокрема. Така постановка питання об'єктивно означена основним принципом інституціоналізації організаційної структури досліджуваного ринку — ефективність і конкурентоспроможність, які можливі лише в ареалі набуття прогнозованості інновацій з визначенням їх об'єктивної необхідності. Саме вибір стратегічних пріоритетів (правильний вибір) надасть можливість сформулювати необхідну інституційну конструкцію ринку, означивши досяжні пріоритети й виборювати при цьому необхідні ефекти діяльності в сучасному глобально-конкурентному світі. Аксиоматичність заданої мотивації в тому, що сьогодні, позиціонує аграрний сектор як системоутворювальну щодо соціально-економічного добробуту української нації галузь, прогнозування інновацій у цій сфері, становить загально визнаний базис конкурентоспроможності, принаймні з огляду на специфіку удосконалень, інституційного забезпечення ринку

інновацій. Удосконалення інституційного забезпечення у форсайтному вимірі слід унормувати навколо таких заходів, як: вибір стратегічних пріоритетів розвитку аграрного ринку інновацій та галузі загалом; ідентифікації найбільш конструктивних і досяжних галузевих інновацій; упорядкування й удосконалення інституцій — провідників інноваційного процесу.

Форсайт надає якісно нові можливості удосконалення інститутів, інституцій та механізмів, програмування інституційних взаємодій й власне процесу створення, поширення знань, а також їх втілення в інноваційні (агроінноваційні) продукти. Форсайт, у даному конкретному випадку, стає стратегіко-необхідним орієнтиром в імплементації заходів з моніторингу ринку та прогнозування інноваційної діяльності в аграрній сфері.

Утвердження заданої методології прогнозування як інструментарію прогнозування — це не данина моді, а реалії сьогодення, адже в світі вже давно сформувався зовсім інший контекст організації інноваційного процесу — заснований на моделі побудови довгострокових прогнозів, у тому числі й щодо інституцій ринку. Наука та інновації, в аграрному секторі національної економіки, повинні стати центром відповідальності у забезпеченні прийняття управлінських рішень. Таким має бути національний пріоритет в удосконаленні організаційно-ринкового механізму та формуванні інституційного середовища розвитку інноваційної діяльності в агросфері. Зазначимо, форсайтний підхід, на наше глибоке переконання, дасть можливість максимально використати, ефек-

Таблиця 2. Концептуальна ідентифікація сегментів прогнозування інновацій

Інституційні рівні	Сегменти	Центри відповідальності
Макрорівень	Загальнодержавний	Держава та уповноважений нею орган
Мезорівень	Галузевий	Галузева академія (НААН)
Мікрорівень	Рівень аграрних підприємств	Інституційні структури інфраструктурного забезпечення

Запропоновано авторами.

тивно розподілити за пріоритетними напрямками, інституційно упорядкувати інноваційний потенціал аграрної науки, технологій, а головне — усунути наявні сьогодні прояви псевдоінноваційності. Особливість форсайтної прогнозування — міждисциплінарний підхід (міждисциплінарна співпраця), що дозволяє означити різнобічні пріоритети, можливості й ефективно розподілити ресурси науки, упорядкувавши задля цього інституції ринку. Не є проблемою локалізація форсайту на аграрній складовій, адже вона є пріоритетною для України у ролі можливостей нарощування доданої вартості і суспільного продукту.

ВИСНОВКИ

Інституціоналізацію моніторингу ринку у контексті надання йому можливостей для здійснення прогнозування пропонується здійснювати шляхом побудови інституційної системи збору і аналізу даних про інновації, базованої на методології форсайту. Інституціоналізація пропонованого методологічного конструкту моніторингу ринку та прогнозування розвитку інноваційної діяльності в аграрній сфері, на основі форсайту, дозволить вирішити одну з фундаментальних проблем в поліпшенні інституційного забезпечення ринку інновацій — активне позиціонування необхідності переходу галузі на інвестиційно-інноваційну модель і забезпечення належного інформаційно-аналітичного супроводження цього процесу.

Література:

1. Богачов С. Форсайт як методологія проектування майбутнього / С. Богачов, О. Соловцова // Економіка. — № 5(125). — 2013. — С. 14—17.
2. Бухтеев Н.Н. Перспективы применения форсайтов в современной России / Н.Н. Бухтеев // Вестн. Гос. ун-та упр. — 2008. — № 1. — С. 88—95.
3. Кваша Т.К. Вибір пріоритетних напрямків науково-технологічного розвитку з використанням форсайту / Т.К. Кваша // Проблеми розвитку інформаційного суспільства: матеріали II Міжнародного форуму. — К.: УкрІНТЕІ, 2010. — Ч. II. — С. 78—82.
4. Квітка С.А. Розробка інноваційних стратегій та їх впровадження в соціально-економічну структуру регіону / С.А. Квітка, О.О. Соколовська // Аспекти публічного управління // Форсайт. — № 2 (2) листопад. — 2013. — С. 90—93.
5. Колодинський С. Б. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємств / С.Б. Колодинський // Вісник Академії еко-

номічних наук України. — 2004. — № 1. — С. 95—98.

6. Федулова Л. І. Особливості стратегічного планування та прогнозування в умовах кризи / Л.І. Федулова // Вісник Хмельницького національного університету. — 2009. — № 3, Т. 1. — С. 39—44.

7. Федулова Л. І. Форсайт: сучасна методологія технологічного прогнозування / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 3. — С. 106—120.

8. Шпикуляк О.Г. Інституціональне забезпечення розвитку та регулювання аграрного ринку: аналітична оцінка / О.Г. Шпикуляк. — Економіка АПК. — К., 2010. — № 4. — С. 150—157.

9. Ben M. Foresight in Science and Technology / M. Ben // Technology Analysis and Strategic Management. — 1995. — 2 (vol. 7). — P. 139—168.

References:

1. Bogachev, C. and Solovtsova, A. (2013), "Forsyth as the future design methodology", *Economy*, № 5 (125) pp. 14—17.
  2. Buhteev, N.N. (2008), "Prospects of application Forsyth in the modern Russia", № 1, pp. 88—95.
  3. Kvasha, T. K. (2010), "Selection of priority directions of scientific and technological development using Forsyth" *Problems of information society materials: II international forum*, vol. II, pp. 78—82.
  4. Kvitka, S.A., Sokolovskaya, A.A. (2013), "Development of innovative strategies and their implementation in the socio-economic structure of the region", *Aspects of public administration, Forsyth*, № 2 (2), pp. 90—93.
  5. Kolodynskyy, S.B. (2004), "Strategic management of innovative enterprise development", *Bulletin of the Academy of Economic Sciences of Ukraine*, № 1, pp. 95—98.
  6. Fedulova, L.I. (2009), "Features of strategic planning and forecasting in crisis", *Bulletin Khmelnytsky National University*, № 3, vol. 1, pp. 39—44.
  7. Fedulova, L. (2008), "Forsyth, modern technological forecasting methodology", *Economics and forecasting*, № 3, pp. 106—120.
  8. Shpykulyak, A.G. (2010), "Institutional ensure the development and regulation of the agricultural market analytical assessment", *Business APC*, № 4, pp. 150—157.
  9. Ben, M. (1995), "Foresight in Science and Technology", *Technology Analysis and Strategic Management*, № 2 (vol. 7), pp. 139—168.
- Стаття надійшла до редакції 22.06.2015 р.*